

Lovrenović, K. i dr. *Arhiv Napretka: analitički inventar*. Sarajevo: 2003.

Uvod publikacije prilično nepregledno donosi osnovne podatke o osnutku i djelovanju Hrvatskoga kulturnog društva »Napredak«. Tako doznajemo da je spomenuto Društvo zapravo nastalo spajanjem Hrvatskoga potpornog društva za siromašne đake i naučnike¹ i Hrvatskoga društva za namještenje djece na zanate i u trgovinu² 1907. Društvo je 1914. promijenilo ime u Hrvatsko prosvjetno kulturno društvo »Napredak« da bi 1922. ponovno došlo do promjene imena u Hrvatsko kulturno društvo »Napredak« kada je u pravilima kao temeljnom zadaćom definirano kulturno jačanje hrvatskoga naroda. Nakon Drugoga svjetskog rata Društvo je formalno obnovljeno potkraj 1945. (iako je, kao i tijekom I., djelovalo i tijekom II. svjetskoga rata) s istim imenom i unutarnjom organizacijom, ali bitno izmijenjenim ciljevima i svrhom. Tako je najviše rada bilo usmjereno iskorjenjivanju nepismenosti, a osnovna svrha – potpora đacima, skoro je napuštena, kao i bilo kakvo promicanje hrvatske kulture. Iako je društvo svoje aktivnosti provodilo kroz Savez kulturno prosvjetnih društava, 1949. ukinuto je pod izgovorom osipanja članstva, a cjelokupna imovina prešla je u ruke Saveza. Obnoviteljska skupština održana je u Sarajevu 1990. kada je usvojen i Statut Društva, koji je kao njegove primarne zadaće istaknuo kulturno i prosvjetno djelovanje, ekonomsko jačanje i socijalno podizanje hrvatskoga naroda.

Pored spomenutoga u *Uvodu* su navedeni i podatci o rezultatima djelovanja Društva u stipendiranju đaka i studenata, namještanju djece u zanate i trgovinu, osiguravanju smještaja na školovanju, osnivanju obrazovnih ustanova (konvikata), kao i o uspjesima u izdavačkoj djelatnosti, radu knjižnica i kulturno-historijske zbirke, glazbenoj, humanitarnoj i financijskoj djelatnosti. Ukratko su izloženi podatci o organizaciji Društva³ i jednom od njegovih prioriternih zadataka – širenju mreže podružnica koje su u različitim razdobljima bile osnovane u čak 440 mjesta, dok danas postoji 70 podružnica i tri povjereništa.

Iako *Uvod* opsegom nije velik, svakako mu ne bi škodila podjela na pojedina (pot)poglavlja ili barem tehničko odvajanje odlomaka radi bolje preglednosti te, pored spomenutoga, korisnika ne treba začuditi niti prilično velik broj tiskarskih pogrešaka i nedosljedno isticanje pojedinih pojmova masnim slovima.

Prema podacima drugoga poglavlja, pod naslovom *Napretkov arhiv*, Savez kulturno prosvjetnih društava BiH predao je 1954. u Državni arhiv Bosne i Hercegovine nepotpuno arhivsko gradivo Društva u nesređenom stanju. Danas je to gradivo arhivistički sređeno kao zbirka, budući da sadržava nekoliko nepotpunih cjelina. Za prvi i najveći dio, koji se uglavnom sastoji od općih spisa, izrađen je prema riječima autora »sumarno analitički« inventar. O gradivu drugih cjelina Zbirke saznajemo tek naknadno – pri kraju poglavlja, što je prilično zbujujuće.

¹ Osnovano u Mostaru 1902. godine.

² Osnovano u Sarajevu 1902., a dvije godine poslije dodalo svojem dotadašnjemu imenu i naziv »Napredak«

³ Društvom je upravljao Središnji odbor (poslije Središnja uprava) sastavljen od 12 članova koje je birala Glavna skupština. Odbor su činili predsjednik, potpredsjednici, tajnici, blagajnik, revizori (poslije članovi Nadzornoga odbora) te odbornici (poslije članovi Središnje uprave), a biran je na mandat od 1 godine.

Arhivsko gradivo sređeno je kronološki, po godinama (1907.–1948.) i po broju unutar godine, te smješteno u 196 arhivskih kutija. Neki dokumenti prilikom preuzimanja nisu imali svoj broj, pa su, prema riječima urednika, dobili nove inventarne brojeve stoga se u jednoj kutiji mogu naći i dokumenti s inventarnim brojevima (dokumenti koji nisu imali nikakve oznake) i arhivskim brojevima, odnosno onima koji su im dodijeljeni u pisarnici Središnje uprave Napretka. Takvi su dokumenti po sadržajnom kriteriju smješteni u 32 arhivske kutije koje se nalaze na kraju fonda pod rednim brojevima od 165 do 196.

Autori su u ovom odjeljku ponudili i sumarni popis gradiva sređenoga kronološki po godinama, koje je smješteno u prve 164 kutije uz podatke o godinama, arhivskim brojevima spisa i broju kutija u koje su smješteni dokumenti određenoga godišta, te popis gradiva posljednjih 32 kutija, s kratkim sadržajem svake kutije i njezinim brojem u Inventaru. Ovdje se svakako mora reći da očita namjera autora da olakša razumijevanje sadržaja Inventara nije uspjela, već je naprotiv, samo dodatno zakomplicirala situaciju. Bilo bi daleko korisnije da se umjesto, prema veličini Inventara nerazmjerno malom uvodnom (tekstualnom) dijelu, prišlo kvalitetnijem i preciznijem objašnjavanju njegovih pojedinih dijelova, eventualno navodeći konkretne primjere koji bi ukazali na probleme pri sređivanju i načine kojima se tomu doskočilo.

Unutar poglavlja još su naznačena objašnjenja kratica ustanova koje se spominju, a vrlo su kratko i prilično neuočljivo (s obzirom na to da su neki dijelovi teksta naglašavani masnim tiskom) prikazani, inače vrlo važni podatci o sadržaju Inventara. Tako primjerice saznajemo da su na kraju svake kutije kronološki složene molbe za primanje potpore i »pripreme u konvikt« koje nisu evidentirane, da se na kraju pojedinih kutija nalaze dokumenti s oznakom BB, tj. oni koji nemaju broja, te da se u Napretkovu gradivu nalazi i Kulturno historijska zbirka »Napretka« te neki blagajnički i personalni dokumenti koji nisu obrađeni u Inventaru. Na kraju je naglašeno da prvih 70-ak jedinica Inventara ne pripadaju fondu »Napretka« nego se nalaze u fondovima Zajedničkoga ministarstva financija, Odjeljenje za BiH i Zemaljske vlade za BiH, ali kako se odnose na djelatnost Društva između 1902. i 1918., odnosno razdoblja iz kojega o njemu nema sačuvanoga gradiva, one su (čini se, samo virtualno) priključene gradivu Napretkova fonda.

Sam se Inventar sastoji od tabličnoga prikaza s podacima o rednom (od 1 do 13 681) i arhivskom broju dokumenta, podacima o oznaci kutije i njezinu sadržaju te broju stranica pojedinih dokumenata. Nejasno je zbog čega se donose podatci o stranicama, a ne o listovima kojima se obično izražava količina materijala. Možda za to postoje opravdani razlozi (npr. postojanje dvaju dokumenta na istom listu), ali je to onda svakako valjalo naglasiti u uvodnom tekstu. Zamjerka bi se mogla izreći i načinu na koji je izražena količina gradiva u nekim situacijama. Naime, autori su količinu dokumenata nekih logičnih cjelina (npr. Zapisnika odborskih sjednica Napretka 1941–1945. u kutiji 181 ili Zapisnika Akcionoga odbora za pobijanje nepismenosti 1937–1941. u kutiji 185 i dr.), kako se čini, izrazili sumarno u tabličnom retku prvoga u nizu dokumenata te cjeline, dok su polja na kraju retka ostalih dokumenata koja označuju količinu prazna. Nikakva uputa o tom nije napisana, pa se čitatelj mora domišljati o mogućim značenjima takvoga prikaza. Na kraju ovoga dijela Inventara nalazi se popis »Ostalih arhivskih knjiga (protokola, registara, indeksa i zapisnika)« od 1909. do 1945. godine.

Poslije (prvoga dijela) Inventara slijedi poglavlje pod naslovom *Dokumenti iz Napretkova arhiva* u kojemu se donose preslici nekoliko odabranih dokumenata, odnosno njihovih dijelova. Nakon toga slijedi *Popis stipendista prema Napretkovim kalendarima od 1907. do 1922. godine* uobličen u tablicu s prikazom podataka o rednom broju dokumenta, prezimenu i imenu učenika, mjestu (iz kojega dolazi?), školi, iznosu kojim se stipendiraju te vrste potpore.

Nakon spomenutoga poglavlja slijedi *Popis stipendista prema Arhivu Napretka od 1925. do 1944. godine*. Ovaj je inventarni popis, zapravo, nastavak Inventara Napretkova arhiva, iako autori to u uvodnom dijelu nisu napomenuli, kao što, uostalom, uopće nisu spomenuli niti gradivo ove cjeline. Iz popisa je razvidno da se, iako redni broj Inventara za pojedini dokument ponovno kreće od broja 1, ovo gradivo nalazi u kutijama od broja 197 do 248, odnosno da se direktno naslanja na gradivo prvoga dijela Inventara (kutije 1–196). Pored rednoga broja dokumenta iz tabličnoga prikaza dobivamo informacije o prezimenu i imenu kandidata, mjestu (iz kojega dolazi?), školi koju pohađa, vrsti stipendije te količini (u ovom slučaju broju listova, a ne stranica!) na kojima je dokument pisan.

Poglavlje *Poznatiji Napretkovi stipendisti* donosi biografske podatke o nekoliko istaknutih osoba koje su dio svojega školovanja mogli zahvaliti potpori Društva (Ivo Andrić, Vladimir Prelog, Nikola Šop i dr.), a potom dolaze *Fotografije iz Arhiva Napretka*, s izborom fotografija koje uglavnom prikazuju zgrade u vlasništvu Društva za koje, osim što iz naslova poglavlja vidimo da pripadaju fondu Napretka, ne saznajemo nikakvih dodatnih podataka: kolika je njihova količina, gdje se nalaze, jesu li arhivistički sređene i zašto nisu uključene u Inventar.

Sljedeća su *Abecedna kazala u Analitičkom inventaru Arhiva Napretka* s kazalom osoba, mjesta, »pojmovima karakterističnih za Napredak«, institucija i udruga, glazbenih društva, listova i časopisa, državnih institucija i »ostalnih pojmova«. Iza je i abecedno kazalo stipendista Napretka. Za sva je kazala karakteristično da je pored određenoga pojma (imena i prezimena, imena institucije, novina i sl.) u tabličnom prikazu naveden i redni broj dokumenta u Inventaru pomoću kojega se pronalazi traženi dokument.

Na kraju valja istaknuti da je samo tiskanje arhivskih pomagala u današnje vrijeme veliki uspjeh i da je u izradu Inventara uložena zaista golem trud. Posao oko sređivanja gradiva i pisanja Inventara zacijelo je iziskivao puno napora i vremena, a niti izrada zaista iscrpnih kazala za tim ne zaostaje. Šteta je, međutim, da silan rad nije upotpunjen kvalitetnijim, dužim i informativnijim uvodnim tekstom u kojem bi se razložile pojedine (u prikazu spomenute samo neke) nejasnoće koje čitatelj mora sam domisliti. Informativnost i preciznost pomagala bez spomenutoga je svakako narušena. Pored toga, postoji i priličan broj tehničkih pogrešaka u tekstualnom i tabličnom dijelu Inventara, koji i nisu toliko bitne za sadržaj, ali ih je svakako trebalo otkloniti lekturom i redakcijom. Ovako će korisnik pred sobom imati (bez sumnje) vrijedno pomagalo koje je shodno uložnim naporima, ako ništa drugo, zaslužilo bolju uvodnu riječ i korekturu.

Mario Stipančević